

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

meer scientistische ethiek, die de illusie lijkt te propagieren dat er een algoritme van het ethisch gedrag bestaat. Men kan zich afvragen of dit niet een te sterk gereduceerde visie op ethiek is. De vraag welke waarde wij geven aan bepaalde ervaringen en waar het evenwicht ligt tussen het individuele en het collectieve, zal mijns inziens nooit te beantwoorden zijn met een logische of mechanische benadering.

Literatuur

SEGAL, H. (1995). From Hiroshima to the Gulf War and after — a psychoanalytic perspective. In A. Elliott & S. Frosh (red.), *Psychoanalysis in contexts* (p. 191-204). New York: Routledge.

Wat de late Bion essentieel vond

Bespreking van

Wilfred R. Bion (2005). *The Italian seminars*. Londen: Karnac.
ISBN 978 1 85575 339 6, 109 pp., £ 12,99

Wilfred R. Bion (2005). *The Tavistock seminars*. Londen: Karnac.
ISBN 978 1 85575 344 0, 118 pp., £ 12,99

RUDI VERMOTE

The Tavistock Seminars zijn een weergave van de seminars die Bion gaf gedurende de zomers van 1976, 1977, 1978 aan de Tavistock Clinic in Londen. Deze vonden plaats telkens wanneer de Bions terugkwamen uit Californië, waar ze gedurende twaalf jaar leefden. De laatste seminars dateren van 1979, het jaar waarin Bion overleed. De seminars werden geleid door Meg Harris, de echtgenote van Donald Meltzer. *The Italian Seminars* zijn een reeks seminars die gedurende één week gegeven werden in Rome, van 8 tot 17 juli 1977. De periode van 1977 is dus het meest vertegenwoordigd. Door de overlappingen

tussen de twee boekjes, kunnen ze het best samen besproken worden. De seminars geven ons de kans te zien welke gedachten op het einde van Bions leven meest naar voren kwamen.

Het meemaken van zo'n seminarie, zeker dat van een week in Rome, moet een bijzondere ervaring geweest zijn, die door het lezen van deze weergaven gedeeld kan worden. Bion vertrok in de seminars vanuit het onbekende. Hij haalt een gezegde van Melanie Klein aan, die beweerde dat zelfs de meest diepgaande analyse slechts een kras op de oppervlakte betekent. Bion stelt het onbekende radicaal voorop. De focus op dit onbekende is zo sterk dat hij bij het begin van elk seminarie benieuwd is naar wat hij zichzelf zal horen zeggen tijdens het seminarie. Dit fundamenteel niet-weten en openstaan voor ervaring is diepgeworteld in zijn manier van in het leven staan en psychoanalyse doen. In de Italiaanse seminars vraagt hij uitdrukkelijk aan het publiek om onbekende, wilde gedachten toe te laten. De seminars in Londen, meer gespreid in de tijd, met vroegere collega's en in zijn eigen taal, lijken wat minder vrij. De Italiaanse seminars zijn aaneensluitend en daar valt de invloed van de ervaring op de deelnemers naar het einde van de week te zien.

In alle seminars zien we de late Bion op zoek naar de essentie van psychoanalyse, hij probeert zo dicht mogelijk bij de psychoanalytische ervaring te blijven. Het gaat om de 'real thing', zoals bijvoorbeeld de ervaring van wat het voor een kind is om voor het eerst te weten wat twee plus twee is. Hoe kunnen we met deze ervaring van toen in contact komen? Het gaat over 'real evidence' tegenover 'hear-say evidence'. Wat er in de patiënt is, is dus vaak onkenbaar en er is een grote kans dat het ons bevattingsvermogen overstijgt. Hij vergelijkt dit op diverse plaatsen met Miltons 'things, invisible to mortal sight'. Wanneer je daarmee in contact komt dan zijn beide partijen verlicht. Dit gebeurt zelden: als het driemaal in een analyse van vijf jaar

gebeurt, kan dat genoeg zijn. Maar als dat eenmaal gebeurd is, kunnen veranderingen zeer snel optreden.

Het gaat Bion om de essentie van wat zich in een patiënt afspeelt op een onbewust vlak: de vraag 'Where did you go last night and what did you see?' komt in de twee boekjes terug. Hij vergelijkt dit onbewuste op verschillende plaatsen met de beschrijving van Milton van het ondergronds gaan van de Alpheus die dan op een onverwachte plaats weer boven komt. Maar zijn we als analyticus bereid om ondergronds te gaan om te detecteren wat het traject is van het Denken en het Idee van een analysant?

Het is zeer moeilijk om deze trajecten en patronen op het spoor te komen. Bion stelt dat de minimumvoorwaarde voor een analyse is dat hij stil mag zijn, want hij wil zijn geruis niet bij dat van de patiënt voegen; als hij stil mag zijn, kan hij misschien wat beter horen. Theorieën staan daarbij dikwijls in de weg, ook zij zijn als storend geluid bij het denken en zij kunnen het levende verkalken.

Het belangrijkste criterium bij elke duiding of theorie is of er ruimte is voor 'becoming', voor het ontwikkelen van het Denken in de patiënt. Wilde gedachten toelaten en ze in een kostuum van woorden plaatsen. 'Speculative germination', noemt hij dat. Op verschillende plaatsen benadrukt hij hoe noodzakelijk dit is. Het denken hangt samen met hebben van een 'mind'. Hij noemt deze mind ook het Ding, sortilège, persoonlijkheid of karakter. Het hebben van zo'n mind is niet evident. Hij vraagt zich af hoe deze eigenschap overgaat van generatie op generatie. Het is in elk geval geen mendeliaanse overdracht; Engeland was niet meer hetzelfde na de confrontatie met de gedachten van Shakespeare. Het hebben van een mind is volgens Bion nogal traumatisch. Een psychoanalytische ervaring die een 'becoming' van de mind toelaat is altijd pijnlijk. Daarom grijpen we gemakkelijk naar een sluitend 'I know, I know'. Bion citeert in dit verband Green en Blanchot: 'Le malheur de la question est la ré-

ponse.' Het is volgens Bion zo moeilijk om dat 'becoming' toe te laten. Een kiemende gedachte is een 'poor little thing, pull it up by the roots and have a look at it — it hasn't got a chance'. Het creëren van deze ruimte om gedachten toe te laten vereist een groot respect voor het lijden van de patiënt in plaats van een naïef geloof in een kuur. Hij benadrukt in dat verband het belang van stilte en spaarzaamheid met woorden. Hij raadt aan er steeds minder te gebruiken, zodat ze goed onderhouden gereedschap worden. Bion ziet een analyse ook als een gedeeld proces en hij stelt uitdrukkelijk aan de patiënt dat deze niet in analyse kan komen zonder dat hij Bion ook zelf analyseert. Door enige thema's van Bion aan elkaar te breien, hoop ik enkele van zijn kiemende gedachten overgebracht te hebben. Voor lezers die er zich door aangetrokken voelen zal het lezen van de seminars waarschijnlijk een ervaring zijn die openend werkt. Het is boeiend om te zien hoe de late Bion, die de naam heeft hermetisch te zijn, in de eenvoudigste woorden op zoek gaat naar de essentie van ons werk.

Interculturele samenwerking

Bespreking van

The Psychoanalytic Quarterly, 75, 1-363, 2006. Themanummer: Race, culture and ethnicity in the consulting room

JAAP UBBELS

Een speciale aflevering van de *Psychoanalytic Quarterly* is gewijd aan 'ras, cultuur en etniciteit in de spreekkamer'. Dit is een belangrijk, actueel onderwerp waarover door psychoanalytici weinig is gepubliceerd. De aflevering bevat een twaalfstal bijdragen met een inleiding van hoofdredacteur Henry Smith en een afsluitende discussie